

บทความวิจัย (Research Article)

การจัดการความรู้สินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา การผลิตเสื่อพับ
บ้านวังไทรย้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย
The Cultural Knowledge Management : A Case Study Production of
Folding Mats in Bannwangsaaiyag Tambon Taling Chan, Ban Dan Lan
Hoi District, Sukhothai Province

จกมล เพชรสุข* บุษบา หินเฑาะว์ และวรารภรณ์ จันทะสร
Jonggol Phetsuk*, Bussaba Hintow and Waraporn Junthasorn

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขั้นตอนกระบวนการทอเสื่อพับ และการจัดการความรู้สินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรม ประเภทเสื่อพับ บ้านวังไทรย้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) เก็บข้อมูลโดย การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกต กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย เลือกแบบเจาะจง ได้แก่ แม่บ้านทอเสื่อ จำนวน 17 คน ประธานชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน และเยาวชน ในหมู่บ้านวังไทรย้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัยที่เคยฝึกทอเสื่อ ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนกระบวนการทอเสื่อพับ มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การปลูกกก 2) การสอยเส้นกก 3) การย้อมสีเส้นกก 4) การทอเสื่อ 5) การทำเสื่อพับ และมีการจัดการความรู้สินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรม ประเภทเสื่อพับ ได้แก่ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

คำสำคัญ: การจัดการความรู้ หัตถกรรม เสื่อพับ

Abstract

The purpose of this research were to study the procedure and process of folding mats production and knowledge management of cultural handcraft on folding mats of Bannwangsaaiyag, Taling Chan Sub-district, Ban Dan Lan Hoi District, Sukhothai Province. It is qualitative research which collected data through interview, group discussion, observation, informants. The samples were 17 mat weaving housewives, community leader, village headman, and youth who once practiced weaving mats by purposive sampling. The findings were found that the procedure of weaving folded mats was 5 steps as follows: 1. Reed planting, 2. Reed stitching, 3. Reed dyeing, 4. Reed weaving, and 5. Reed folded mats and the knowledge management of cultural handcraft on folded mats were as

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก 65000

Faculty Management Science, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok 65000

*Corresponding author; email: Jongkol510@gmail.com

(Received: 21 October 2020; Revised: 15 February 2021; Accepted: 2 March 2021)

DOI: <https://doi.org/10.14456/psruhss.2022.34>

follows: knowledge setting, knowledge seeking, knowledge exchange, knowledge storage, knowledge transfer, and utilization.

Keywords: Knowledge management, Handicraft cultural, Folding mats

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีการสั่งสมความรู้ มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มีการสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อการดำรงชีพท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างกันในแต่ละสังคมและวัฒนธรรม จึงมีการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อันเป็นรูปธรรมเพื่อตอบสนองความต้องการในการใช้สอยดำรงชีพ (นวลลอ ทินานนท์, 2544: 1) งานหัตถกรรมเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทย ทั้งในด้านการอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต และด้านคุณค่าทางจิตใจจากความงาม ความประณีตและความเป็นท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและพัฒนาสร้างสรรค์งานในวงกว้างขึ้น สามารถสร้างเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2532: 129) ดังเช่น งานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของคนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นงานฝีมือมีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์ ที่สะท้อนถึงความเป็นเมืองแห่งช่างศิลป์ที่มีความประณีต ละเอียดอ่อน ได้แก่ งานย่านลิพะ งานกระจูด งานทอเสื่อจันทบูรของชาวบ้าน จังหวัดจันทบุรี หรืองานหัตถกรรมไม้แกะสลัก บ้านถวายเป็นจังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น งานเหล่านี้ล้วนเกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ได้นำเอาวัสดุจากพืชท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตและสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเอง และครอบครัวตลอดจนสร้างความภาคภูมิใจ ให้กับคนในท้องถิ่นด้วย

ภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ได้ถูกนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP หรือ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ One Tambon One Product (OTOP) ซึ่งภาครัฐให้การสนับสนุน ช่วยเหลือก่อตั้ง ดำเนินงานโครงการนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน (รวม 18 ปี) เป็นโครงการที่มุ่งหวังให้คนในชุมชน ได้นำภูมิปัญญาที่มีอยู่มาพัฒนาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ จำหน่ายสร้างรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัวและชุมชน ผู้ผลิตสินค้า OTOP ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร แรงงานในท้องถิ่น จะใช้เวลานอกฤดูกาลเก็บเกี่ยว ทำการผลิตสินค้าที่บ้านเป็นอาชีพเสริม ซึ่งสำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน ดำเนินการรวบรวมฐานข้อมูลหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่เกิดจากการดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 จนถึงปี 2562 พบว่ามีผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTOP จำนวน 87,468 กลุ่ม/ราย (ออนไลน์) สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ได้ทั่วประเทศ และยังเป็นการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ของแต่ละท้องถิ่นด้วย

ชาวบ้านบ้านวังไทร้อย ตำบลลิ้นจี่ อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก และส่วนใหญ่มีอาชีพเสริมหลังการทำไร่ทำนา คือ การทอเสื่อ ซึ่งการทอเสื่อ เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการผสมผสาน การสืบทอด ที่มีคุณค่าต่อชุมชน โดยนำเอาต้นกกซึ่งเป็นพืชธรรมชาติที่ขึ้นโดยธรรมชาติ มาแปรรูปให้เป็นเส้น ย้อมสีแล้วสานผลิตให้เป็นผืน เพื่อนำมาใช้ปูลาดรองนั่ง นอน หรือทำธุรกรรมต่าง ๆ ตลอดจนนำไปแจกญาติพี่น้อง จำหน่ายเป็นของที่ระลึก ทำบุญถวายเป็นปัจจัย (ยุพาวดี น้อยวงศ์ และพิทักษ์ น้อยวงศ์, 2544) เป็นต้น บางครัวเรือนก็ทอเสื่อเป็นอาชีพหลักสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณ มีการพัฒนาตลาดขายบนผืนเสื่อเป็นตลาดขายต่างหลากหลายมีความสวยงาม โดดเด่น และยังเป็นกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

ปัจจุบันผู้ที่ทอเสื้อกบบ้านวังไทร้อย มีแต่วัยกลางคนและผู้สูงอายุ เพราะคนรุ่นใหม่รับค่านิยมสื่อกระแสหลักที่เป็นภาพสะท้อนสังคมตะวันตก ทำให้คนรุ่นใหม่มีทัศนคติและบทบาทในการทอและใช้เสือน้อยลง โดยหลงลืมภูมิปัญญาเดิมที่มีมายาวนาน สอดคล้องกับแนวคิดของสวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา (2542: 12) ที่กล่าวว่า ค่านิยมของชาวชนบทที่นิยมเอาอย่างวิถีชีวิตของคนในเมืองใหญ่เท่าที่จะทำได้ ซึ่งน่าเป็นห่วงว่าในอนาคตงานหัตถกรรมทอเสื้อกบอาจสูญหายไปจากตำบลนี้ก็เป็นได้ ถ้าไม่ร่วมมืออนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ ดังนั้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สามารถคงอยู่ต่อไป และยึดเป็นอาชีพหลักและอาชีพรอง สร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชน คณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอเสื้อกบบ้านวังไทร้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ให้ประชาชนผู้สนใจได้ทราบอย่างแพร่หลายต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาขั้นตอนกระบวนการทอเสื้อกบซึ่งเป็นสินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรมของชาวบ้านวังไทร้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้สินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรม กรณี ศึกษา การผลิตเสื้อกบ บ้านวังไทร้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย

ทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ (Knowledge Management - KM) ดังนี้

ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ด้วยวิธีการ ต่าง ๆ ก่อให้เกิดปัญญาและสามารถนำมาจัดการเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันภายใต้สภาพแวดล้อม หรือสังคมที่ร่วมมือกันได้

เป้าหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้สามารถใช้เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุเป้าหมาย 4 ประการ ได้แก่ เป้าหมายพัฒนา งาน เป้าหมายการพัฒนาคน เป้าหมายการพัฒนาองค์กร และเป้าหมายเป็นชุมชนแห่งความเอื้ออาทร (ฤกษ์ฤทธา และคณะ, 2561: 12)

ประเภทของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ มี 2 ประเภท (ประเวศ วะสี, 2548: 31 - 32) ได้แก่

ประเภทแรก คือ การจัดการความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge Management) เป็นการจัดการความรู้ที่ได้จากประสบการณ์จริงของแต่ละบุคคล ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้แสดงเป็นคำพูดหรือเป็นลายลักษณ์อักษรได้ เช่น ทักษะการทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดวิเคราะห์ เป็นต้น

ประเภทหลัง คือ การจัดการความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge Management) เป็นการจัดการความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร อาทิ ตำรา คู่มือต่าง ๆ

องค์ประกอบของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน (วิภาดา เวทย์ประสิทธิ์, 2563) ได้แก่

ส่วนแรก คือ คน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นแหล่งเรียนรู้ และเป็นผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์

ส่วนที่สอง คือ เทคโนโลยี เป็นเครื่องมือเพื่อให้คนสามารถค้นหา จัดเก็บ แลกเปลี่ยน รวมทั้งนำความรู้ไปใช้อย่างง่าย และรวดเร็วขึ้น

ส่วนที่สาม คือ กระบวนการความรู้เป็นการบริหารจัดการเพื่อนำความรู้จากแหล่งความรู้ไปให้ผู้รู้ทำให้เกิดการปรับปรุงและเกิดนวัตกรรม โดย พนารัตน์ เดชกุลทอง (2560) อธิบายว่า มี 6 ขั้นตอนได้แก่ 1) การกำหนดความรู้ 2) การแสวงหาความรู้ 3) การแลกเปลี่ยนความรู้ 4) การจัดเก็บความรู้ 5) การถ่ายทอดความรู้ 6) การนำไปใช้ประโยชน์ ซึ่งองค์ประกอบทั้งสามส่วนจะต้องเชื่อมโยงและบูรณาการอย่างสมดุล

2. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ธนากร สังเขป (2556) อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมานาน ยังอาจหมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า ผ่านการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลเวลาจากอดีตถึงปัจจุบัน ชาวชนบทได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ เพื่อการดำรงชีวิตมาตลอด และถ่ายทอดสติปัญญาเหล่านั้น จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นพื้นฐานของความรู้ของชาวบ้านที่เรียกกันว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น โดย เรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านาน และเป็นการดำรงในชีวิตที่เกี่ยวกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตามกาลเวลา ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม การถ่ายทอดความรู้ และระบบความรู้รวมทั้งการสร้างสรรค์และปรับปรุง ภูมิปัญญาความรู้ นอกจากนี้ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอด และยอมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไป ตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนาความเชื่อถือผีต่าง ๆ ทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้ สืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน

การทอเสื่อ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่ง ที่นำเอาต้นกกมาแปรสภาพให้เป็นเส้น ย้อมสี แล้วสานทอให้เป็นแผ่นผืน เพื่อนำมาใช้ปูลาดรองนั่งหรือนอน หรือทำธุรกรรมต่าง ๆ ตลอดจนทำพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ ชาวบ้านจะทอเสื่อเพื่อใช้สอยในครัวเรือน สมัยก่อน บ้านใดไม่มีเสื่อใช้ ถือว่า พ่อ แม่ ลูกเกียจคร้านไม่มีฝีมือ หนุ่มสาวที่จะแต่งงานตั้งครอบครัวใหม่หรือขึ้นเรือนใหม่ จะต้องเตรียมที่นอน หมอน มุ้ง ส่วนเสื่อฝ่ายหญิงจะจัดเตรียมทอสะสมไว้เป็นของขึ้นเรือน นอกจากนี้ยังทอเพื่อถวายเป็นไทยทานให้กับวัดเพื่อบำรุงศาสนาในอุทิศกาลต่าง ๆ และยังนำเสื่อที่ทอไปซื้อขายแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านใกล้เคียงอีกด้วย แต่ปัจจุบันเด็กและเยาวชนรับอิทธิพลและวัฒนธรรมตะวันตกมามาก จึงไม่สนใจเรื่องการทอเสื่อเหมือนสมัยก่อน คงมีแต่คนวัยกลางคนและวัยชราที่ยังคงสืบสานภูมิปัญญาการทอเสื่อ

ดังนั้น การนำการจัดการความรู้มาใช้ในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อปัก ก็เชื่อว่าจะช่วยให้ความรู้ด้านการทอเสื่อปักที่มีอยู่ในตัวบุคคลของปราชญ์ชาวบ้านต่าง ๆ ได้ถูกถ่ายทอด และจัดเก็บอย่างเป็นระบบ เพื่อง่ายต่อการใช้งานในอนาคตได้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อปัก ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยเริ่มตั้งแต่การเลือกพื้นที่ในการศึกษา การเข้าสู่พื้นที่ การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุป อภิปรายผลการศึกษา ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ชาวบ้านหมู่บ้านวังไทรย้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกแบบ เจาะจง (Purposive Selection) ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านทอเสื่อ หมู่บ้านวังไทรย้อย 8 คน พักอาศัยในหมู่บ้านและเป็นผู้มีประสบการณ์ทอเสื่อมากกว่า 10 ปี เยาวชนในหมู่บ้านวังไทรย้อย ที่เคยหัดทอเสื่อ จำนวน 7 คน ผู้นำชุมชน ได้แก่ ประธานชุมชนและผู้ใหญ่บ้านจำนวน 2 คน

3. ขอบเขตของการวิจัย ในการศึกษาครั้งนี้มีขอบเขต ดังนี้

3.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มทอเสื่อหมู่บ้านวังไทรย้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย

3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล หัตถกรรมด้านเสื่อพับหมู่บ้านวังไทรย้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย

3.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษาไว้ดังนี้ คือ รวบรวมองค์ความรู้ใน กระบวนการทอเสื่อพับ และกระบวนการจัดการความรู้การทอเสื่อพับ ของชาวบ้านวังไทรย้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ การดำเนินการศึกษาในครั้งนี้จะใช้ แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม ข้อมูลนั้นผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและผู้วิจัยได้ศึกษาคิดค้นขึ้นเอง ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ กรอบการวิจัย แนวคิดจากเอกสารทบทวนวรรณกรรม แล้วจึงนำแบบสัมภาษณ์ไปเก็บข้อมูล ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อพับ หมู่บ้านวังไทรย้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ขั้นตอนกระบวนการทอเสื่อพับ หมู่บ้านวังไทรย้อย อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย มีรายละเอียดดังนี้

1. ศึกษากระบวนการทอเสื่อพับ จากเอกสาร และเว็บไซต์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้น
2. นำข้อมูลจากข้อที่ 1 มาทำแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเพื่อใช้สัมภาษณ์ กลุ่มผู้ทอเสื่อหมู่บ้านวังไทรย้อย 8 คน โดยแบ่งเป็น
 - ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชื่อ-สกุลของผู้ทอเสื่อพับ ประสบการณ์ในการทอเสื่อพับ
 - สัมภาษณ์เกี่ยวกับ บริบทชุมชน วัสดุอุปกรณ์ในการทอเสื่อพับ ลักษณะต้นกก การปลูกกก การเก็บเกี่ยวต้นกก การสอยเส้นกก การย้อมสีกก วัสดุอุปกรณ์ในการย้อมสี การทอเสื่อพับ การทำเสื่อพับ

ตอนที่ 2 กระบวนการจัดการความรู้เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อพับหมู่บ้านวังไทรย้อย อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย มีรายละเอียดดังนี้

1. ศึกษา ทบทวนเอกสารและงานวิจัยด้านการจัดการความรู้ จากเอกสาร ตำรา งานวิจัยและเว็บไซต์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้น
2. นำข้อมูลจากข้อที่ 1 มาทำแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเพื่อสนทนากลุ่ม กับผู้ทอเสื่อหมู่บ้านวังไทรย้อย ผู้นำชุมชน และเยาวชนที่เคยหัดทอเสื่อพับ
 - สนทนากลุ่มเกี่ยวกับ หัวข้อ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

ส่วนแบบสังเกต (Observation) เป็นเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการสังเกตสิ่งที่สังเกตได้ จะดำเนินการบันทึกรายละเอียดของข้อเท็จจริงทันที เพื่อป้องกันข้อมูลไม่ครบถ้วน โดยสังเกตการทอเสื่อพับทุกขั้นตอนอยู่ห่าง ๆ เพื่อให้ได้ความเที่ยงของข้อมูล และขออนุญาตผู้ถูกสังเกตในการใช้เครื่องมือ เช่น กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง กล้องวิดีโอ ในการสังเกตด้วย

การตรวจสอบเครื่องมือ คณะผู้วิจัยได้ตรวจสอบความเที่ยงของเครื่องมือในงานวิจัย โดยใช้หลักการสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ “ความไว้วางใจได้” (Dependability) หรือ “ความคงเส้นคงวา” (Consistency) ตามวิธีการของ Merriam (1988) โดยการทวนสอบตามกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อความถูกต้องและครอบคลุมตรงตามวัตถุประสงค์ รวมถึงการได้มาของข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลต่าง ๆ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาค้นคว้ารวบรวมและคัดเลือกข้อมูลจาก หนังสือ บทความ ตำรา เอกสารต่าง ๆ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม และอนุรักษ์ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อพับ จากสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยและของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเอกสารอินเทอร์เน็ตจากเว็บไซต์ต่าง ๆ

2. การสำรวจ ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจสถานที่ทอเสื่อพับ และแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. การสัมภาษณ์

4. การสนทนากลุ่ม

5. การสังเกต

6. ลงมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

6.1 บริบทการผลิตเสื่อพับ ได้แก่ วัตถุดิบและการเตรียมการ วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือ รูปแบบผลิตภัณฑ์และขั้นตอนการแปรรูปเป็นเสื่อพับ

6.2 บริบทชุมชน ได้แก่ ทรัพยากรท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน ข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรม ชุมชน

6.3 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการผลิตเสื่อพับ โดยการสนทนากลุ่ม ในหัวข้อ การถ่ายทอดความรู้

6.4 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาการผลิตเสื่อพับ ในประเด็น การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้และการได้มาซึ่งความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การถ่ายทอดความรู้และ การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

7. เครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบการสังเกต และใช้เครื่องบันทึกภาพ เครื่องบันทึกเสียงช่วยในการบันทึกข้อมูล

วิธีการตรวจสอบข้อมูล การวิจัยใช้วิธีการตรวจสอบโดยการตรวจสอบเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการดังนี้

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้อาจถูกต้องหรือไม่โดยพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้อาจมาจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกันจะต้องได้ข้อมูลตรงกันด้วยการสัมภาษณ์และสังเกตบุคคลผู้ให้ข้อมูลที่หลากหลายในประเด็นเดียวกันหรือในเวลาที่แตกต่างกัน

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการ (Methodological Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลด้วยการ เก็บข้อมูลที่หลากหลายวิธีในประเด็นเดียวกันต้องได้ข้อมูลตรงกัน เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม การสังเกต เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การจัดหมวดหมู่ของข้อมูลและ จำแนกวิเคราะห์ตามประเด็นคำถามการวิจัย เป็นการวิเคราะห์ตีความหมายของข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม โดยใช้แนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของสุมังค์ จันทวานิช (2551: 17 - 64) จากนั้นจึงนำข้อมูลมาสรุป และอภิปรายผลการศึกษา

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้สินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา การผลิตเสื่อพับ บ้านวังไทรย้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ได้ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

การทอเสื่ออกเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนมากจะเน้นใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นและแรงงานในครัวเรือน ต่อมาก็ถ่ายทอดความรู้ไป สู่ญาติพี่น้องภายในชุมชน เพื่อนำเสื่ออกไปใช้สอยในครอบครัว แจกญาติพี่น้อง ทำบุญถวายเป็นปัจจัย ซึ่งชาวบ้านจะทอเสื่ออกในช่วงนอกฤดูกาลเกษตรกรรม การทอเสื่ออก ในพื้นที่บ้านวังไทรย้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย เป็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ซึ่งอพยพจากจังหวัดนครราชสีมา เข้ามาตั้งรกรากจับจองที่ดินทำมาหากินที่นี่ ตั้งแต่ประมาณ ปี พ.ศ. 2528 โดยจะนำเอาต้นกกที่ขึ้นตามหนองน้ำ มาแปรรูปให้เป็นเส้น ย้อมสี แล้วสานทอให้เป็นแผ่นผืน เพื่อนำมาใช้ปูรองนั่งหรือนอน หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนทำพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อในสมัยก่อนการทอเสื่ออกนิยมใช้กกเหลี่ยม ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ผีอนา มีลักษณะเป็นเหลี่ยม ไม่มีความเหนียวหรือวาวมากนัก แต่ต่อมาตามห้วย หนอง คลองบึง ได้เกิดพืชชนิดหนึ่งลักษณะคล้ายกับผีอนา ชาวบ้านในท้องถิ่นเรียกว่า “ไหล” จึงมีคนลองเอามาทอเป็นเสื่อและมีคุณสมบัติดีกว่าผีอนา กล่าวคือ ลำต้นกลม ผิวอ่อนนุ่มเหนียว ไม่กรอบ เมื่อทอเสื่อแล้วนิ่มนวลใช้ ชัดดูจะมันน่าดู ในสมัยก่อนยังไม่นิยมย้อมสี เพราะการทอเสื่อมีวัตถุประสงค์ทอใช้ในครัวเรือนเท่านั้น แต่ปัจจุบันเมื่อต้นกกกลมมีมากในท้องถิ่น และสามารถปลูกได้ในทั่วทุกภาคของประเทศไทย จึงได้พัฒนาดัดแปลงลดกลาย สีเส้นให้สวยงามจนกลายเป็นสินค้าในการจำหน่ายได้ ซึ่งขั้นตอนกระบวนการทอเสื่ออก มี 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. การปลูกกก การปลูกนั้นเริ่มต้นตั้งแต่การเตรียมดินที่ดี คือ ต้องมีการไถ 2 ครั้ง ไถครั้งที่ 1 เรียกว่า ไถตะ เป็นการไถเปิดหน้าดินกลับดินบนลงล่าง และกำจัดวัชพืชในแปลง ปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 2 สัปดาห์ ไถครั้งที่ 2 เรียกว่า ไถแปร เป็นการพรวนดินปรับหน้าดิน เศษหญ้าที่ยังคงเหลือในแปลงออก การปลูกกกนิยมปลูกในฤดูฝนประมาณเดือน พฤษภาคม-มิถุนายน โดยใช้หน่อของต้นกก มาตัดส่วนบนของลำต้นให้เหลือประมาณ 30 เซนติเมตร แล้วนำไปปลูกในแปลงที่เตรียมไว้แบ่งหน่อ 3 - 5 หน่อ ต่อหลุม แต่ละหลุมมีระยะห่างกันประมาณ 25 เซนติเมตร ระดับน้ำให้ต่ำกว่า 1 ฟุต (น้ำขังเล็กน้อย) เพราะถ้าน้ำมากเกินไปจะทำให้รากเน่าได้ ในการทำแปลงปลูกนั้น การเก็บเกี่ยวกกจะต้องตัดเมื่อกกไม่อ่อนหรือแก่เกินไป จะได้กกที่มีความทน มีคุณภาพดี ถ้าแก่หรือ อ่อนไปเมื่อนำไปทอเสื่อจะทำให้เส้นกกขาด เสื่อที่ทอเป็นผืนจะไม่สวยงาม กกจะสวยงามและโตเต็มที่เมื่ออายุประมาณ 60 - 70 วัน เมื่อจะตัดกกให้สังเกตที่สีของดอก กกอ่อนดอกจะเป็นสีขาวหรือสีเหลือง กกแก่จะเป็นสีน้ำตาลแก่หรือเกือบสีดำและตามลำต้นจะมีจุดผุดดำๆ กกที่เหมาะสมสำหรับทอ ควรตัดขณะที่ดอกมีสีน้ำตาลอ่อน ดอกกำลังบานเต็มที่ ส่วนมากจะใช้เคียวเกี่ยว จะตัดลำต้นจนติดกับพื้นดินให้เหลือตอสั้นที่สุด เมื่อตัดกกเรียบร้อยแล้ว ก็จะตัดส่วนใบทิ้งไป ในปีหนึ่ง ๆ ตัดกกได้ประมาณ 3 ครั้ง แม้บ้านท่านหนึ่งได้กล่าวว่า

“ต้นกกชอบอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่ลุ่มชื้นแฉะ มีน้ำขัง ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่เราขุดขึ้น และควรแบ่งพื้นที่คล้ายตาราง เพราะเมื่อต้นกกเริ่มขยายหน่อออก เต็มพื้นที่ ถ้าเราเหลือที่ไว้ จะทำให้อากาศถ่ายเทได้ดี โดนแดดทั่วถึง ต้นกกก็เจริญเติบโต ป่าไม่ต้องไปดูแลอะไรมาก” ป้าเอ (นามสมมุติ)

ภาพ 1 ต้นกก

ที่มา: บุษบา หินเธาว์ (2563)

2. การสอยเส้นกก คือ การใช้มีดปลายแหลม กรีดเส้นกกออกจากต้นกกเป็นเส้น ๆ ที่นิยมทำกัน คือ 1 ลำต้น ต่อ 3 - 4 เส้น ซึ่งถ้าสอยกกเส้นเล็ก ผืนเสื่อจะทอได้ละเอียดและแน่นหนา เวลาจะสอยต้นกกจะเอาเฉพาะเปลือกข้างนอกให้มีเนื้อข้างในติดเล็กน้อย และเมื่อตัดกกมาแล้วต้องรีบสอยให้เร็ว ถ้าปล่อยไว้หลายวัน ต้นกกจะเหี่ยวเปลี่ยนสีเป็นสีเหลืองทำให้สอยไม่ได้ การสอยที่ได้เส้นคุณภาพดี ต้องทำตอนต้นกกยังสดอยู่ เมื่อสอยกกเสร็จแล้วก็นำมาตากให้แห้ง คลี่เส้นกกกระจายออกให้รับแสงแดดทั่วถึง ตากจนเส้นกกเปลี่ยนสีเป็นสีเหลือง หรือ ขาวนวล ถ้าแดดแรงตากประมาณ 4 - 5 วันก็ใช้ได้ เมื่อแห้งสนิทแล้วก็นำมารวบรวมไว้ตามขนาด มัดเป็นกำ ๆ ไว้พร้อมที่นำไปย้อมสี

ภาพ 2 การสอยกก

ที่มา: จงกล เพชรสุข (2563)

3. การย้อมสีเส้นกก นำเส้นกกเป็นกำ ๆ ที่มีดไว้มาย้อมสีเคมี ตามสีที่ต้องการ จากนั้นนำกกที่ย้อมแล้ว ขึ้นมาจากน้ำสี นำไปล้างน้ำเปล่า แล้วนำไปตากที่ราวตากที่เตรียมไว้ให้แห้งสนิทประมาณ 1-2 วัน

4. การทอเสื่อ หลังจากที่ได้เส้นกกที่ย้อมสีได้สวยงามตามต้องการแล้ว ขั้นตอนต่อมา คือ ต้องนำเส้นกกมาทอเป็นผืน ชาวบ้านเรียกว่า ตำสาต การทอเสื่ออาจจะทอคนเดียวหรือ 2 คน ก็ได้เพื่อความรวดเร็ว ถ้าทอ 2 คน ก็ให้อีกคนสอดเส้นกก อีกคนตีกระทบเส้นกกให้แน่น ก่อนที่จะสอดเส้นกกทุกครั้งต้องทำให้เส้นกกนูน โดยการพรมน้ำ

ไม่เช่นนั้นเส้นมักจะแตก หลังจากได้ความยาวที่ตนเองต้องการ ก็เป็นอันเสร็จสิ้น จะใช้ระยะเวลาการทอเสื่อประมาณ 2 - 3 วัน ต่อ 1 ผืน

ภาพ 3 การทอเสื่อกก

ที่มา: บุษบา หินเธาว์ (2563)

5. การทำเสื่อพับ หลังจากทอเสื่อเสร็จก็นำมาตัดขอบเสื่อให้เท่ากันแต่ละผืน ใช้จักรอุตสาหกรรมเย็บขอบเสื่อ นำเสื่อแต่ละผืนมาเย็บติดกันเพื่อให้สามารถพับได้ และจากนั้นเย็บติดสายเพื่อการสะดวกในการถือพกพาแต่ที่บ้านวังไทรย้อยมีนางเจ้า ประทุมสัน เพียงท่านเดียวที่ทำเสื่อพับ ชาวบ้านท่านอื่นไม่นิยมทำเสื่อพับกัน เนื่องจากในหมู่บ้านไม่มีจักรอุตสาหกรรมไว้เย็บเสื่อพับ ต้องไปจ้างหมู่บ้านอื่นเย็บพับให้ ทำให้ต้นทุนในการผลิตเสื่อเพิ่มขึ้นด้วย

ภาพ 4 เสื่อพับ

ที่มา: จงกล เพชรสุข (2563)

การจัดการความรู้สินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา การผลิตเสื่อพับ ตำบลตลิ่งชัน อำเภอ บ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย โดยเฉพาะพื้นที่บ้านวังไทรย้อย พบว่ามีกระบวนการจัดการความรู้ 6 กระบวนการ ได้แก่

1) การกำหนดความรู้ องค์ความรู้ที่มีอยู่ใน ชุมชน ชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่ครั้งอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ก่อนย้ายถิ่นฐานมาอยู่บ้านวังไทรย้อย ถูกส่งสมความรู้จากรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ถ่ายทอดผ่านกระบวนการขัดเกลาผ่านสังคมโดยมีกลไกทางสังคมเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดการ ถ่ายทอดความรู้ คือ

สถาบันครอบครัว เครือญาติ ชุมชน กลุ่มทางสังคม ความเชื่อ จารีตประเพณี วัฒนธรรมสังคม มีประสบการณ์ในการปฏิบัติสืบทอดกันมา และต้องสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ แต่เด็กเยาวชนในหมู่บ้านจะไม่สนใจรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา การทอเสื่อ เพราะมองว่ามีกระบวนการที่ยุ่งยาก จำหน่ายได้รายได้น้อย สู้การไปทำงานรับจ้างไม่ได้ตลอดจนเด็กเยาวชนต้องออกนอกพื้นที่ไปศึกษาเล่าเรียน จึงไม่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอเสื่อ และเมื่อช่างทอเสื่อมีการทอเสื่อกบพอ ๆ และเกิดปัญหาในการทอเสื่อ จึงกำหนดความรู้ที่ต้องการให้มีการจัดการความรู้ ดังเช่น คำกล่าวของแม่บ้านทอเสื่อที่เล่าว่า

“ป่าไปเห็นเสื่อของบ้านลานกระบือเขามีสีสันทสวย ป่าก็เลยใช้สีย้อมผ้าย้อมเสื่อกก ปรากฏว่าคนเอาเสื่อไปใช้บอกว่า สีเสื่อกกใส่หลังเขาเวลายอนทับเสื่อ ป่าก็เลยเอามาถามเพื่อนบ้านที่เขาทอเสื่อเหมือนกันว่าทำไมสีเสื่อกกจึงตก จะย้อมเสื่อกกด้วยสีย้อมอะไร ถึงจะไม่ตกสี เพื่อนบ้านหลายคนก็บอกว่าใช้สีย้อม ” ป่าปี (นามสมมุติ)

2) การแสวงหาความรู้ ได้แก่ การสอบถามผู้รู้ในชุมชน และการดูตัวอย่างผลิตภัณฑ์กลุ่มอื่น ๆ แล้วมาทดลองเรียนรู้ปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น คำกล่าวของแม่บ้านทอเสื่อที่เล่าว่า

“เสื่อดั้งเดิมของหมู่บ้านเราจะทอเสื่อเป็นสีกกระธรรมชาติไม่มีลวดลาย คือ เอาเส้นกกเส้นใหญ่ทั้งต้นมาตากแดดแล้วเอามาทอเป็นเสื่อ แต่พอไปเห็นเสื่อหมู่บ้านอื่นที่เขามีลวดลายสีสันทสวยงาม ก็อยากทำบ้าง ป่าก็จะถามเพื่อนบ้าน เขาเก่งเขาทอเสื่อมานาน” ป่าซี (นามสมมุติ)

3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ การพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ในชุมชน/เพื่อนบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ในการผลิตเสื่อกกที่บ้านวังไทรย้อย ผู้ผลิตจะเป็นเครือญาติกัน และเมื่อมีปัญหา ก็จะมารวมตัวกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพูดคุยในการผลิตเสื่อเพื่อนำไปถวายวัด ไว้ใช้ในกิจกรรมทางศาสนา ส่งผลให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนมากยิ่งขึ้น ดังเช่น คำกล่าวของแม่บ้านทอเสื่อที่เล่าว่า

“ส่วนใหญ่เราเป็นเพื่อนบ้านกัน ย้ายถิ่นฐานมาจากอีสานเหมือนกัน จึงทอเสื่อเป็นและจะไปมาหาสู่เพื่อพูดคุยกันบ่อย ๆ บ่อยครั้งที่จะมาถามเรื่องการทอเสื่อให้เป็นลายสวยงามกับเพื่อนบ้าน เขาชำนาญ เขาทอเก็บไว้ตั้ง 50 กว่าผืน” ป่าดี (นามสมมุติ)

“ป่า ๆ ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะไปหาป่าซี (นามสมมุติ) บ่อย เวลาจะทอเสื่อจะไปขอเส้นกกป่าเขา เพราะป่าเขาปลูกกกขาย ป่าเขาจะทอเสื่อเก่ง มีหลายลาย ป่าก็จะไปถามวิธีทอหลายเสื่อที่สนใจกับป่าเขา ๆ ทอเป็นหลายลาย มีลายข้าวหลามตัด ลายดอกจิก ลายปากแเก่ ป่าเขาก็จะอธิบายแต่ละขั้นตอนให้ฟังพร้อมสาธิตและให้ป่า ๆ ลงมือทำตาม มีข้อสงสัยก็จะซักถามแลกเปลี่ยนความรู้กัน ส่วนใหญ่เราทอกันไว้ทำบุญถวายวัด ใครมาขอซื้อก็ขาย” ป่าเจ (นามสมมุติ)

4) การจัดเก็บความรู้ มุ่งเน้นการจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวบุคคล ไม่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ดังเช่น คำกล่าวของแม่บ้านทอเสื่อที่เล่าว่า

“ป่าจะใช้การจำ ในการเก็บรวบรวมวิธีการทอเสื่อ ไม่ได้จดอะไรไว้เลย เพราะเขียนหนังสือไม่ได้ แต่ทำทุกวันก็จำได้” ป่าปี (นามสมมุติ)

5) การถ่ายทอดความรู้เน้นการถ่ายทอดความรู้โดยตรงจากผู้ถ่ายทอดสู่ผู้รับการถ่ายทอด จากบุคคลสู่บุคคลเป็นหลัก เช่น ปฏิบัติให้ดู การสาธิต และให้ปฏิบัติตาม ส่วนใหญ่จะสอนตัวต่อตัวหรือสอนเป็นรายคน ซึ่งเป็นวิธีสอนแบบดั้งเดิม ซึ่งกระบวนการผลิตเสื่อกกจะต้องใช้คนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป จึงจำเป็นต้องรวบรวมสมาชิกภายในครัวเรือนมาช่วยกัน วิธีนี้จะช่วยให้เกิดการซึมซับ ช่วยให้ลูกหลานเกิดการจดจำและเรียนรู้ได้ดี วิธีนี้ยังสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดให้กับสมาชิกภายในครอบครัวมากยิ่งขึ้นด้วย อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มความสนทนสนม ใกล้ชิดและปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีงามให้กับลูกหลานด้วย แต่การถ่ายทอดความรู้แบบนี้ทำให้เกิดปัญหาที่ผู้ถ่ายทอดได้ คือ อธิบายความไม่ละเอียด หรือเมื่อผู้รับการถ่ายทอดต้องการจะสอบถาม เมื่อมาปฏิบัติเองแล้วไม่เข้าใจ ก็ต้องไปหาผู้

ถ่ายทอดเพื่อเจอตอตัวต่อตัวเท่านั้น ไม่มีสื่อที่สามารถทำความเข้าใจหรือทบทวนความรู้ที่เป็นขั้นเป็นตอนด้วยตนเองได้ จึงทำให้เสียเวลา

“สมัยก่อนแม่ของป้าจะเรียกป้ามาสอนเรื่องทอเสื่อ จำได้ว่าตอนอายุประมาณ 5 ขวบ แม่จะถ่ายทอดความรู้ให้แบบตัวต่อตัว โดยการเรียกมาช่วยสอดเส้นกก แม่จะสอดเส้นกกให้ดูก่อนว่าทำอย่างไรจากนั้นแม่ก็ใช้ให้สอดเส้นกกให้ทีละเส้น แล้วแม่ก็จะเป็นคนทอกระทบเส้นกก ระหว่างทอแม่ก็จะคอยบอกเทคนิคต่าง ๆ เห็นแม่ทอมาแต่เด็ก ๆ แทบทุกวัน จะสังเกตและก็จำได้ เดียวนี้เวลาสอนลูกสอนหลานก็สอนแบบที่แม่สอนมา” ป้าเอฟ (นามสมมติ)

“แม่เป็นคนสอนทอเสื่อกก สอนแบบปากเปล่า ไม่มีสื่ออื่นหรือหนังสือมาประกอบการสอนทอหลายพื้น ๆ เพราะขึ้นลวดลายไม่เป็น บางทีแม่ก็ลืมลายที่จะทอ ต้องไปถามเพื่อนบ้านก็มี ถ้ามีสื่อที่สามารถให้ทบทวนความรู้ที่เป็นขั้นเป็นตอนด้วยตนเองก็น่าดี เช่น สื่ออินเทอร์เนต” น้องจี (นามสมมติ)

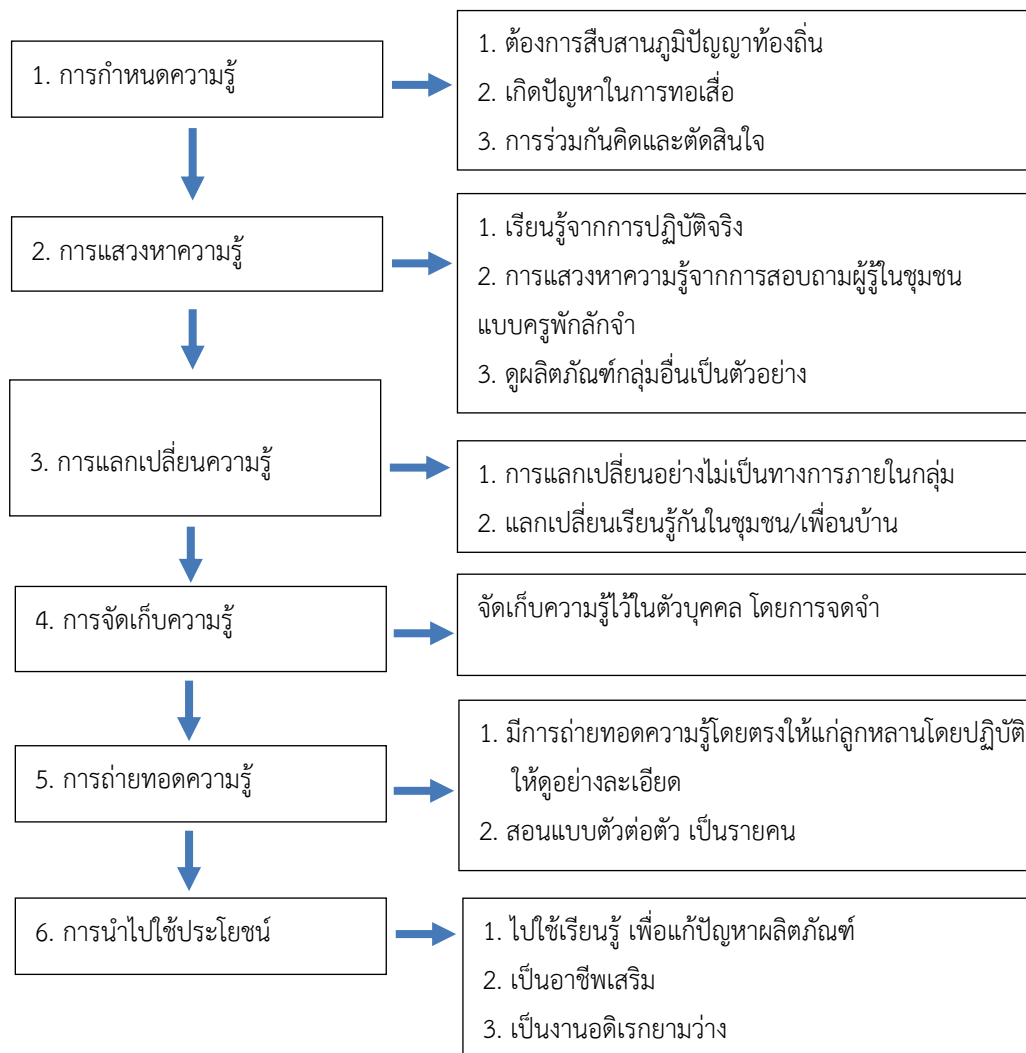
6) การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ โดยทั้งนี้ผู้รับการถ่ายทอดความรู้จะได้นำความรู้ที่ได้ไปใช้เรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาผลิตภัณฑ์ที่มีลวดลายไม่สวยงาม ตลอดจนการทอเสื่อเป็นอาชีพเสริม และเป็นงานอดิเรกยามว่าง

“ป้าทอเสื่อเป็นตั้งแต่อายุ 10 ปี ช่วยแม่ทอ พอโตก็ทอเก็บไว้เยอะเลย วางจากทำไร่ ทำนา ก็จะมาทอเสื่อ ทอเสื่อไว้แจกญาติพี่น้อง เวลาญาติพี่น้องมาเยี่ยมเยียน บางทีก็เอาเสื่อมาแจกคณะเจ้าภาพที่นำผ้าปามาทอดที่วัดวังไทรย้อย ให้เขาเอากลับไว้ใช้” ป้าเอ (นามสมมติ)

ปัจจุบัน พบว่า เยาวชนในตำบลลี้ลิ้งชัน โดยเฉพาะเยาวชนในหมู่บ้านวังไทรย้อย ไม่สนใจเรื่องการทอเสื่อ เพราะการทอเสื่อมีกระบวนการยุ่งยาก ต้องใช้ความอดทนสูง เนื่องจากต้องนั่งกับพื้นและสอดเส้นกกทีละเส้น ทอจนเต็มผืน อีกทั้งยังจำหน่ายได้ราคาถูกลง

ดังนั้นกระบวนการการจัดการความรู้สินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรม ประเภทการผลิตเสื่อพับ ของบ้านวังไทรย้อยตำบลลี้ลิ้งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย นอกจากมีการจัดเก็บความรู้ไว้ในตัวบุคคล มีการสืบทอดด้วยวาจาแล้ว ข้อค้นพบจากการวิจัย คือ ควรมีการจัดเก็บในรูปแบบที่เป็นทางการด้วย ทั้งแบบลายลักษณ์อักษร และสื่ออินเทอร์เนต ยูทูป แผ่นพับเผยแพร่องค์ความรู้ การสาธิต เป็นต้น

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นสามารถสรุปกระบวนการจัดการความรู้สินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา การผลิตเสื่อพับ ตำบลลี้ลิ้งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ที่บ้านวังไทรย้อย เป็นแผนภาพ 1 ได้ดังนี้

แผนภาพ 1 กระบวนการจัดการความรู้สินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรม
กรณีศึกษา การผลิตเสื่อพับ บ้านวังไทร้อย ต่าบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย

สรุปและอภิปรายผล

สามารถอภิปรายผลการวิจัย ตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

1. การทอเสื่อตก ต่าบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย โดยเฉพาะพื้นที่บ้านวังไทร้อย เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้าน ซึ่งมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ก่อนจะย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่บ้านวังไทร้อย เป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมความรู้และประสบการณ์ การเรียนรู้ การสังเกต การจดจำจากการเห็นพ่อแม่ และการได้ลองปฏิบัติ ลองผิดลองถูก และปรึกษาเพื่อนบ้าน ซึ่งจะใช้เวลาว่างจากการทำไร่ ทำนา มาทอเสื่อตก เพื่อไว้ทำบุญและเป็นของฝากให้ญาติพี่น้องที่มาเยี่ยมเยียน ตลอดจนทำจำหน่ายเพื่อเป็นอาชีพเสริม ซึ่งผู้ที่ทอเสื่อที่บ้านวังไทร้อย ต่าบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ เพราะเด็กเยาวชนต้องออกนอกพื้นที่ไปศึกษาเล่าเรียน อีกทั้งมองว่ามีกระบวนการที่ยุงยาก จำหน่ายได้

รายได้น้อยกว่าการทำงานรับจ้าง การที่จะทำให้เยาวชน หันมาสนใจสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทอเสื่อกก ควรที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้การทอเสื่อกกเป็นอาชีพเสริม ที่เพิ่มมูลค่า สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในท้องถิ่น ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของกมลนธ์ ศรีจ้อย (2533) เรื่อง การสังเคราะห์องค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอบ้านเนินขาม สู่การเรียนรู้ พบว่าสิ่งที่ปัจจุบันที่ช่วยให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ คือ แรงเสริมจากการตลาด อีกทั้งยังสอดคล้องกับดวงฤทัย อรรถแสง และวิภาวี ฤกษ์ชนะภูติ (2552) ที่ได้ศึกษา เรื่อง กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ พบว่า ผู้ผลิตผ้าไหมส่วนใหญ่เป็นวัยสูงอายุ ซึ่งการทอเสื่อกก ที่บ้านวังไทร้อยย ส่วนใหญ่ก็เป็นผู้สูงอายุ มีขั้นตอนการทอเสื่อกก 4 ขั้นตอน แต่มีแม่บ้านบางคนนำเสื่อกกที่ทอได้มาแปรรูปเพิ่มมูลค่า โดยการเย็บพับเสื่อกก ให้เป็นเสื้อพับ จึงมีขั้นตอนกระบวนการ 5 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) การปลูกกก 2) การสอยเส้นกก 3) การย้อมสีเส้นกก 4) การทอเสื่อกก 5) การทำเสื้อพับ สอดคล้องกับชัยนาท ผาสอน และคณะ (2558) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาอุตสาหกรรมเสื่อกกบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า เสื่อกกบ้านแพง มีขนาดความยาว 2 เมตร ความกว้าง 80 เซนติเมตร 100 เซนติเมตร 120 เซนติเมตร และ 140 เซนติเมตร แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เสื่อกกเป็นผืนชนิดไม่พับ ชนิด 3 พับ และ 4 พับ ซึ่งเมื่อทอเป็นผืนแล้วจะนำมาเย็บพับเป็นเสื้อพับ เพื่อเพิ่มมูลค่า

2. การจัดการความรู้สินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา การผลิตเสื้อพับ บ้านลานกระบือ ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย พบว่า มีกระบวนการจัดการความรู้ 6 กระบวนการ สอดคล้องกับงานวิจัยของพนารัตน์ เดชกุลทอง (2560) ที่พบว่า มีรูปแบบการจัดการความรู้ 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การกำหนดความรู้ 2) การแสวงหาความรู้ 3) การแลกเปลี่ยนความรู้ 4) การจัดเก็บความรู้ 5) การถ่ายทอดความรู้ 6) การนำไปใช้ประโยชน์ ซึ่งการจัดการความรู้ที่หัตถกรรมทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา การผลิตเสื้อพับ บ้านลานกระบือ ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ทั้ง 6 กระบวนการนี้ ได้แก่ 1) การกำหนดความรู้ องค์ความรู้ที่มีอยู่ใน ชุมชน ชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่ครั้งอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ก่อนย้ายถิ่นฐานมาอยู่บ้านวังไทร้อยย ถูกสั่งสมความรู้จากรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ถ่ายทอดผ่านกระบวนการขัดเกล่าผ่านสังคมโดยมีกลไกทางสังคมเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดการ ถ่ายทอดความรู้ คือ สถาบันครอบครัว เครือญาติ ชุมชน กลุ่มทางสังคม ความเชื่อ จารีตประเพณี วัฒนธรรมสังคม มีประสบการณ์ในการปฏิบัติสืบทอดกันมา แต่เด็กเยาวชนในหมู่บ้านจะไม่รับถ่ายทอดภูมิปัญญา การทอเสื่อ เพราะมองว่ามีกระบวนการที่ยุ่งยาก จำหน่ายได้รายได้ น้อย สู้งานไปทำงานรับจ้างไม่ได้ ตลอดจนเด็กเยาวชนต้องออกนอกพื้นที่ไปศึกษาเล่าเรียน และเมื่อช่างทอเสื่อมีการ เสื่อบอย ๆ และเกิดปัญหาในการทอเสื่อกก จึงนำมาสู่ 2) การแสวงหาความรู้ ได้แก่ การสอบถามผู้รู้ในชุมชน และการดูตัวอย่างผลิตภัณฑ์กลุ่มอื่น ๆ แล้วมาทดลองเรียนรู้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง 3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ การพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน 4) การจัดเก็บความรู้ มุ่งเน้นการจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวบุคคล ไม่ได้บันทึกไว้ เป็นลายลักษณ์อักษร 5) การถ่ายทอดความรู้เน้นการถ่ายทอดความรู้โดยตรงจากผู้ถ่ายทอดสู่ผู้รับการถ่ายทอด จากบุคคลสู่บุคคลเป็นหลัก มักถ่ายทอดกันในครอบครัว จากพ่อแม่สู่ลูก เช่น ปฏิบัติให้ดู การสาธิต ให้ปฏิบัติตาม และผู้สอนจะคอยบอกและแนะนำระหว่างฝึกปฏิบัติ ส่วนใหญ่จะสอนตัวต่อตัวหรือสอนเป็นรายคน ซึ่งเป็นวิธีสอนแบบดั้งเดิม และ 6) การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ เมื่อได้รับการถ่ายทอดความรู้แล้ว บุคคลผู้ถูกถ่ายทอดจะนำความรู้ที่ได้ไป แก้ปัญหาผลิตภัณฑ์มีลวดลายไม่สวยงาม ตลอดจนการทอเสื่อเป็นอาชีพเสริม และเป็นงานอดิเรก ยามว่าง สอดคล้องกับอุทุมพร หลอดโค (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้อาหารธรรมชาติ : ศึกษากรณี บ้านหินเหิบ ตำบลพระยีน อำเภอพระยีน จังหวัดขอนแก่น พบว่า ชาวบ้านหินเหิบ มีวิธีการในการถ่ายทอดความรู้ เรื่องอาหารธรรมชาติ โดยการถ่ายทอดความรู้ของครอบครัว กลวิธีของชาวบ้านที่ใช้ในการถ่ายทอด เริ่มจากผู้รู้ส่งผ่านองค์ความรู้ด้วยวิธีสอนกันโดยตรงแบบตัวต่อตัวหรือ สอนแบบเป็นกลุ่มระหว่างผู้รับและผู้เรียนรู้ สอดแทรก

วิธีการเรียนรู้ในแบบการพาทำ การแสดงให้เลียนแบบตามตัวอย่าง การสังเกต การจดจำ และยังสอดคล้องกับ รุ่งนภา โยโพธิ์ และวนิดา นเรธรรณ์ (2559) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกกของ บ้านทางขวางให้เป็นระบบ พบว่าชาวบ้านมีวิธีการต่าง ๆ คือ การบอกเล่าปากต่อปากจากแม่บ้านในหมู่บ้านที่มีความชำนาญ และมีการถ่ายทอดความรู้ในการทอเสื่อกกให้กับกลุ่มแม่บ้านด้วยตนเอง และยังสอดคล้องอัญญาณี คล้ายสุบรรณ และพรรัตน์ ประสิทธิ์กุล (2550) ที่ได้ศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องไผ่ใน ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาแหล่งถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สำคัญที่สุดคือครอบครัว รองลงมาคือชุมชน วิธีการถ่ายทอดเป็นการบอกเล่า พูดคุยอธิบาย ทำให้ดู ให้ช่วยทำ ลงมือทำเอง ใช้วิธีการครูพักลักจำการสังเกต ศึกษาจากหนังสือแล้วลองทำด้วยตนเอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนบ้าน และทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน

จากข้อมูลข้างต้น พบว่าการถ่ายโอนความรู้ ของกลุ่มผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรมของกลุ่มที่เพิ่งจัดตั้ง สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากยังไม่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปถ่ายทอดความรู้ นวัตกรรมเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัย มีรูปแบบหลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของตลาด Marquardt & Reynolds (1994) กล่าวว่า การสร้างและถ่ายโอนความรู้ (Knowledge Creation and Transfer) และนวัตกรรมใหม่ ๆ ชุมชนต้องเรียนรู้ที่จะศึกษาหาความรู้จากหน่วยงานอื่น ๆ หรือ จากเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งภายในองค์กรและภายนอกองค์กร โดยเฉพาะจากหน่วยงานรัฐ เช่น องค์กรระดับท้องถิ่น เนื่องจากมีงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถพัฒนาระบบหรือรูปแบบการส่งต่อความรู้ หรือถ่ายทอดองค์ความรู้จากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ หรือบุคคลทั่วไปที่สนใจได้อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่ง อภิชาติ ไจอรีย์ (2557) ทำการศึกษา รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยกล่าวได้ว่า ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเหล่านี้อาจสูญหายและหมดไป เพราะภูมิปัญญา ถ่ายทอดเผยแพร่ต้นแบบจากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นใหม่ แต่ระบบการสืบสานยังไม่มีเป็นระบบและ ยังไม่มีการจัดการความรู้ที่เหมาะสม เพราะความรู้กระจุกกระจายตามตัวบุคคลที่เก็บความรู้ไว้

การจัดเก็บความรู้เรื่องการทอเสื่อกกของชาวบ้านบ้านวังไทร้อย ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย มีการจัดเก็บในตัวบุคคล โดยอาศัยทักษะ ประสบการณ์ ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้ที่ชำนาญกว่า ซึ่งอาจมาจากบุคคลในครอบครัวกันเอง หรือจากการฝึกฝน จากการเป็นลูกมือแล้วสะสมตกผลึกเป็นความรู้ความชำนาญทักษะต่าง ๆ ทำให้เกิดผลงานที่แตกต่างและเอกลักษณ์เฉพาะบุคคลในครอบครัว ซึ่งจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ในชุมชนแบบเครือญาติที่ร่วมกันดำเนินการ ตามบริบทของชุมชน มีขั้นตอนกระบวนการผลิตที่เป็นเอกลักษณ์ของภูมิปัญญา และมีการเผยแพร่ โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะเป็นการตกทอดเป็นรุ่นสู่รุ่นและในครอบครัวเดียวกัน มีการพัฒนา (Development) ความรู้ แต่ใช้วิธีปากต่อปาก ยังไม่มีการใช้เครื่องมือสื่อสาร เทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการความรู้ ดังนั้นจึงควรต้องหาวิธีการจัดการความรู้ให้เป็นระบบ สามารถรวบรวมความรู้ที่อยู่กระจัดกระจายในตัวบุคคลหลาย ๆ คนในหมู่บ้านมาพัฒนาให้เป็นระบบ และควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งเครือข่ายภายในและภายนอกองค์กร เพื่อเป็นคลังความรู้ให้ทุกคนในชุมชนได้เข้าถึงความรู้ และพัฒนานตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติการทอเสื่อกก จนสามารถถ่ายทอดความรู้ไปยังกลุ่มคนรุ่นหลังต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งควรต้องมีการสื่อสารข้อมูลทางโซเชียลมีเดีย เช่น ยูทูบ วิดีทัศน์ แผ่นพับ เพื่อสะดวกในการจัดเก็บและสืบค้นความรู้ที่จำเป็นได้อย่างต่อเนื่อง จะทำให้ได้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง ในการที่จะนำข้อมูลมาประยุกต์ใช้ในการทอเสื่อและแปรรูปเสื่อกกให้สวยตามความต้องการของผู้บริโภค และยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย สุวิทย์ วงษ์บุญมาก (2558) เรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ที่พบว่า การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำความรู้

มาใช้ประโยชน์ ต้องทำให้ชาวบ้านผู้ผลิตเข้าถึงความรู้หลายทาง ได้แก่ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ วิทยุทัศน์ เอกสารเผยแพร่องค์ความรู้ การสาธิต การเขียนแบบ และการสืบทอดด้วยวาจา นอกจากนี้ Young (2011) ได้กล่าวว่า การจัดการความรู้จะต้องมี 10 ขั้นตอน ได้แก่ 1) มีการสื่อสารผ่านเครื่องมือและเทคโนโลยี 2) จะต้องมีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในตนเอง 3) เกิดความรู้ภายในตนเองหลังประสบการณ์เรียนรู้ 4) องค์ความรู้เกิดความชัดเจนหลังจากการเรียนรู้อย่างชำนาญ 5) สามารถถ่ายทอดความรู้ต่อได้ 6) สามารถทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มหลังจากที่กลุ่มมีความชำนาญ 7) ความรู้ถูกบริหารจัดการและสังเคราะห์จากความรู้บุคคลสู่ความรู้ระดับกลุ่มโดยขึ้นอยู่กับกลยุทธ์ในการบริหารจัดการ 8) ความรู้ถูกพัฒนาให้กลายเป็นการจัดการความรู้แบบพิเศษที่ขยายไปยังมิติต่าง ๆ 9) การจัดการความรู้แบบพิเศษมี 4 มิติ คือ (1) การจัดการระดับองค์กร (2) การจัดการความรู้ระดับกลุ่ม (3) การจัดการความรู้ระดับบุคคล (4) การจัดการความรู้ระหว่างองค์กร และ 10) เมื่อการจัดการความรู้จะนำไปสู่นวัตกรรมที่พัฒนาไปอย่างองคาพยพ

ดังนั้น การจัดการความรู้สินค้าหัตถกรรมทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา การผลิตเสื้อพับ บ้านลานกระบือ ตำบลลิงชั้น อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ควรมีหน่วยงานเครือข่ายที่เกี่ยวข้องภายนอกเข้าไปถ่ายทอดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้สมาชิกกลุ่ม และควรมีระบบจัดเก็บและสืบค้นความรู้ ที่ทำให้ชาวบ้านผู้ผลิตเข้าถึงความรู้ได้หลายทาง เพื่อนำความรู้มาใช้ประโยชน์ได้ง่าย เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ วิทยุทัศน์ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. กลุ่มคนที่ผลิตเสื้ออกส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลลิงชั้นควรมีการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้การทอเสื้ออกโดยจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื้ออกให้อยู่คู่กับชุมชนตลอดไป
2. กลุ่มชาวบ้านผู้ทอเสื้ออก บ้านวังไทรย้อย ตำบลลิงชั้น อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ควรจะร่วมกัน ปลุกทอแทนต้นกกขึ้นมาใหม่หลังจากเก็บไปใช้แล้ว เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากร ต้นกกในพื้นที่ ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการใช้ผลิตเสื้ออก ที่ผู้ผลิตไม่ต้องลงทุนซื้อ ก็จะสามารถทำให้เสื้ออกของที่มีต้นทุนต่ำ สามารถได้เปรียบเรื่องราคาต่อคู่แข่งได้
3. ในปัจจุบันชาวบ้านใช้สีเคมีย้อมเส้นกก ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพราะหลังจากที่ชาวบ้านย้อมสีเสร็จ ก็จะทิ้งน้ำสีไหลลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้น้ำในแหล่งน้ำเกิดการเน่าเสียได้ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรเข้าไปให้ความรู้เรื่องการบำบัดน้ำย้อมสีก่อนทิ้งลงในแหล่งน้ำธรรมชาติ หรือ ถ้าเป็นไปได้ควรเข้าไปให้ความรู้เรื่องการย้อมสีกกด้วยสีธรรมชาติแก่ชาวบ้าน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ผู้ที่สนใจควรศึกษางานวิจัยในครั้งต่อไปควรศึกษาเรื่อง การสร้างสื่อออนไลน์ เรื่องการทอเสื้ออก เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความรู้ และจัดเก็บความรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนเป็นลายลักษณ์อักษรที่สามารถเรียนรู้ด้วยตัวเองได้ตลอดเวลา
2. ผู้ที่สนใจศึกษางานวิจัยในครั้งต่อไปควรศึกษาเรื่อง การพัฒนาสีย้อมธรรมชาติเพื่อการทอเสื้ออก
3. ผู้ที่สนใจศึกษางานวิจัยในครั้งต่อไปควรศึกษาเรื่อง การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื้ออก
4. ผู้ที่สนใจศึกษางานวิจัยในครั้งต่อไปควรศึกษาเรื่อง การพัฒนาเครื่องทอเสื้ออก

เอกสารอ้างอิง

- กมลนัทร ศรีจ้อย. (2533). *การสังเคราะห์องค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอบ้านเนินขามสู่การเรียนรู้* (วิทยานิพนธ์
อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- กฤษฎา ศรีธรรมมา, เชษฐา จักรไชย, นัยนา ประทุมรัตน์, ปรียา นิลแสงรัตน์, เมตตา เก่งชูวงศ์, ศิริจันทร์ ทองธรรมชาติ,
และอรนุช วงศ์วัฒนาเสถียร. (2561). *การจัดการความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพตามวิถีชาว
อีสาน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ชัยนาท ผาสอน, และวินิต ชินสุวรรณ. (2558). การพัฒนาอุตสาหกรรมเสื้อกบฏบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม. ใน *การประชุมวิชาการทางธุรกิจและนวัตกรรมทางการจัดการระดับชาติและ
นานาชาติ : NICBMI 2015 ประจำปี 2558 วันที่ 19 - 20 กันยายน 2558* (น. 484 – 490). ขอนแก่น:
วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ดวงฤทัย อรรถแสง, และวิภาวี กฤษณะภูติ. (2552). กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อม
สีธรรมชาติ. *วารสารวิจัย มข. (ฉบับบัณฑิตศึกษา)*, 9(4), 135 – 147.
- ธนากร สังเขป. (2556). *การพัฒนาที่ยั่งยืน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นวลลออ ทิณานนท์. (2544). *การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในจังหวัดนครนายก*. กรุงเทพฯ:
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประเวศ วะสี. (2548). *การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข*.
กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.).
- พนารัตน์ เดชกุลทอง. (2561). *การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเลี้ยว ต.นาเลี้ยว อ.เมือง
จ.ชัยภูมิ* (รายงานการวิจัย). ชัยภูมิ: มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.
- ยุพชาติ น้อยวงศ์, และพิทักษ์ น้อยวงศ์. (2544). กระบวนการย้อมสีเส้นกกด้วยสีธรรมชาติกับสีเคมีและ
กระบวนการทอ รวมทั้งการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อกก. *วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 20(1),
9 – 18.
- รุ่งนภา โยโพธิ์, และวนิดา นเรธรณ์. (2559). *การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกกของบ้านทางขวาง
อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น*. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2532). *เครื่องจักสานในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิภาดา เวทย์ประสิทธิ์. (2563). *การจัดการความรู้ (Knowledge Management)*. สงขลา: ภาควิชาวิทยาการ
คอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สุภากร จันทวานิช. (2551). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. (2542). *การแต่งกายสตรีกับหัตถกรรมทอผ้าในสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์*.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ วงษ์บุญมาก. (2558). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพราน
กระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร. *สัปดาห์ : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 21(2), 83 – 98.
- อภิชาติ ไจอารีย์. (2557). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย
จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 4(2), 241 - 258.
- อัญญาณี คล้ายสุบรรณ, และพรรัตน์ ประสิทธิ์กุล. (2550). *การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องไฟใน
ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี*. กาญจนบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

อุทุมพร หลอดโค. (2552). *การจัดการความรู้ด้านอาหารธรรมชาติ : ศึกษากรณีบ้านหินเหิบ ตำบลพระยี่น อำเภอยี่น จังหวัดขอนแก่น* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Marquardt, M., & Reynolds, A. (1994). A review of “The Global Learning Organization”. *European Journal of Engineering Education*, 19(3), 377 – 378.

Young, R. (2011). *The 4 Dimensions of Knowledge and Innovation*. KM Russia 2011, Moscow 24th November 2011.